

Prof. UKW dr hab. Cichosz Mariusz

Bydgoszcz 23.02.2023

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Marzeny Dobosz zatytułowanej:
„Pozaszkolna edukacja regionalna w procesie kształtowania tożsamości regionalnej
***mieszkańców Mazur*”**
napisanej pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Suświllo, em. prof. UWM

Wprowadzenie

Przedłożona do oceny praca jest pracą badawczą podejmującą problematykę edukacji regionalnej – to szeroko, wężej - w odniesieniu do kształtowania się tożsamości regionalnej mieszkańców Mazur. Sama problematyka edukacji regionalnej jest problematyką o stosunkowo bogatej i wieloletniej już tradycji, gdy chodzi o jej podejmowanie i prowadzone w tym zakresie badania. Jest to jednocześnie – i tak zawsze było, problematyka stosunkowo szeroko podejmowana na gruncie nauk społecznych. W różnych, bowiem aspektach była rozpoznawana, np. w socjologii między innymi przez takich autorów, jak: M. Szymański, M. Golka, J. Wódz, A. Kłoskowska. Dalej w psychologii przez A. Brzezińska, L. S. Wygotski, H.R. Schaffer, ale także na gruncie polityki społecznej czy nieco odległej od nich geografii oraz w innych naukach społecznych.

Zdaje się jednak, iż najczęściej była ona badana na gruncie pedagogiki i tutaj w różnych aspektach podejmowania i realizowania edukacji, także w kontekście kształtowania się tożsamości kulturowej i społecznej (w badaniach tych ten wątek jest bardzo mocny i widoczny). Można by tu przywołać szereg autorów – pedagogów, zajmujących się tymi zagadnieniami. Współczesne prace J. Nikitorowicza czy P. Petrykowskiego czy nieco dawniejsze – wcześniejsze D. Jankowskiego czy w aspekcie edukacji równoległej E. Trempały. W pedagogice są to najczęściej i byli autorzy, badacze związani z nurtem pedagogiki społecznej – z tą subdyscypliną pedagogiczną a w niej najczęściej z wypracowywanymi koncepcjami animacji społeczno-kulturowej czy edukacji środowiskowej, także badaniami międzykulturowymi, badaniami środowiska – środowiska wychowawczego, funkcjonowania instytucji pozaszkolnych

oraz różnych przestrzeni aktywności społecznej, w tym np. problematyką funkcjonowania małych ojczyzn. Poza tym nurtem pedagogiki społecznej problematyka edukacji regionalnej podejmowana jest również stosunkowo często w kontekście dydaktyki szkolnej i w tym zakresie istnieje dużo materiałów o charakterze metodycznym.

Wszystkie te wątki doktorantka zna, aspektywnie i w sposób ukierunkowany problemowo przywołuje je w swoich analizach i rozwija. To zaś co sprawia, że jej badania są w pewnym stopniu nowatorskie i posiadają także taki nowatorski charakter to rozpoznawanie tożsamości regionalnej mieszkańców Mazur w przestrzeni i płaszczyźnie dotąd mało badanych działań instytucjonalnych i w tym zakresie doświadczanego w nich udziału osób badanych z tego regionu. Należy również dodać to, że Doktorantka zna przytoczoną wyżej literaturę, w sposób kompetentny się nią posługuje i analizuje a niektóre wątki twórczo rozwija.

Budowa pracy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska zbudowana jest z trzech rozdziałów. W rozdziale pierwszym Autorka rekonstruuje i wyjaśnia kluczowe wątki i kategorie swojej pracy. Rozpoczyna tu od kategorii regionu i regionalizmu dalej rozpisuje – nieco głębiej i szerzej zagadnienie edukacji regionalnej, przedstawiając jej wybrane koncepcje i formy. Przede wszystkim zaś rekonstruuje samo zagadnienie tożsamości regionalnej. W rozdziale drugim jako rozdziale metodologicznym Doktorantka przedstawia i charakteryzuje przyjętą przez siebie i zastosowaną procedurę badawczą. Rozdział trzeci natomiast zawiera analizę wyników przeprowadzonych badań. Całość pracy zakończona jest podsumowaniem i wnioskami, dalej spisem bibliograficznym, spisem tabel oraz zamieszczonymi na końcu aneksami.

Gdy chodzi o zaprezentowaną tu budowę pracy to zawiera ona w sobie wymagane dla tego typu pracy badawczej/empirycznej trzy części. Jest w niej bowiem część teoretyczna, metodologiczna oraz analityczna. Części te jednocześnie pozostają we właściwych proporcjach. Jedynie układ tych części – moim zdaniem jest nieco zaburzony. Rozdział pierwszy jest rozdziałem teoretycznym zawierającym i

podejmującym rekonstrukcję omawianych w dysertacji wątków teoretycznych związanych i wpływających z tematu. I tylko ten rozdział te zagadnienia podejmuje – powinien podejmować w sensie systematycznego, strukturalnego i analitycznego wykładu. Rozdział zaś drugi, który jest rozdziałem metodologicznym wydaje się, iż niepotrzebnie w tak szerokim zakresie przywołuje i rozwija koncepcje teoretyczne przyjęte, jako modelowe i kierunkowe dla podjętych badań. One oczywiście są ważne i - akurat tutaj trafnie koncepcyjnie dobrane - ale w tak szerokim zakresie powinny być raczej przedstawione w części teoretycznej - w rozdziale pierwszym - wcześniejszym właśnie. W rozdziale metodologicznym powinny być tylko zasygnalizowane i wspomniane. Z tego też względu również uważam, iż tytuł drugiego rozdziału może być nieco mylący – to jest po prostu rozdział metodologiczny a nie teoretyczny, który pomijając powyższe uwagi jest generalnie dobrze i poprawnie skonstruowany podobnie jak rozdział trzeci, zawierający i prezentujący analizę wyników badań własnych.

Powracając natomiast jeszcze do analiz teoretycznych, podjętych przez Doktorantkę wydaje mi się również, iż niepotrzebnie aż tak szeroko - na kilkunastu stronach - zostały one zaprezentowane we wstępie pracy. Chcąc wprowadzić w problematykę badań Autorka niepotrzebnie podjęła się już tu - dość szerokiego opisu, prezentacji i analiz wybranych koncepcji, które ponownie pojawiają się w części teoretycznej. Mamy tu niepotrzebne - moim zdaniem - przedwczesne ich tak szczegółowe podjęcie we wstępie. Należy pamiętać, że wstęp w tego typu pracach badawczych spełnia inne funkcje - informacyjne i nie jest raczej miejscem do tak szczegółowych wprowadzeń i analiz.

Część teoretyczna

Analiza koncepcji i teorii będących podstawą podjętej w dysertacji problematyki została zrealizowana w rozdziale pierwszym stanowiącym część teoretyczną pracy. W pięciu kolejnych podrozdziałach tego rozdziału Autorka zrekonstruowała kluczowe kategorie swojej pracy. Przedstawiła tu koncepcje regionu oraz regionalizmu, jako podstaw kształtowania się tożsamości regionalnej. Dalej przedstawiła już samą i wąsko koncepcje tożsamości regionalnej oraz koncepcje edukacji regionalnej i edukacji

pozaszkolnej. Wszystkie swoje rozważania i podjęte analizy w tym zakresie Doktorantka oparła na stosunkowo szerokiej literaturze zaczerpniętej z nauk społecznych. Taki zamysł badawczy i podejście poznawcze zgodne było z przyjętym przez Nią punktem wyjścia, iż praca ta ma interdyscyplinarny charakter. O tym zamyśle Autora wspomniała już w pierwszym zdaniu we wstępie do swojej dysertacji. Konsekwentnie też – przywołując określone koncepcje i teorie – do tych nauk się odwoływała. Jest tak np.; w odniesieniu do kluczowego zagadnienia tożsamości regionalnej z rozstrzygającymi i tu przedstawianymi poglądami M. Szymańskiego. Doktorantka wskazała za tym autorem na sposób rozumienia tożsamości, na jej perspektywy i wymiary, ale także - co jest ważne dla całości badań - na czynniki kształtujące tożsamość regionalną. Podobnie ważnymi postaciami dla przyjmowanych w pracy rozstrzygnięć są prace Piotra Starosty czy Jacka Wodza, ale także twórczo rekonstruowane poglądy Jerzego Nikitorowicza. Wyraźniej już – wężiej i wprost nawiązywała Autorka do koncepcji pedagogicznych, to zwłaszcza wtedy, gdy analizowała problematykę edukacji regionalnej a zwłaszcza edukacji pozaszkolnej. W tym wypadku odniesienia do pedagogiki, zwłaszcza pedagogiki społecznej są mocno widoczne. Szkoda, że doktorantka nie dokonała tutaj wprost identyfikacji z tą subdyscypliną pedagogiki, gdyż przeprowadzone przez Nią analizy są w tym zakresie oczywiste i jednoznaczne. Można tu wskazać na odniesienia np. do poglądów Dzierżymira Jankowskiego czy Edmunda Trempały mniej w rozprawie eksponowanego.

W stosunku do podjętych analiz w tej części teoretycznej pracy pojawia się też pewna wątpliwość, czy prowadzone poszukiwania nie są zbyt szerokie i zbyt wielowątkowe. Pojawia się tu, bowiem w rozważaniach Autorki wiele wątków wydaje się pobocznych, takich jak, np.; zakorzenienie, lokalność, integracja, ruch społeczny itp., które oczywiście są istotne z punktu widzenia pełnego rozumienia podjętej problematyki, ale ewidentnie też bardzo poszerzają pola poszukiwań i tym samym rozdrabniają pola badawcze. Nie zmienia to jednak faktu, że sama analiza podjęta i realizowana przez Doktorantkę jest spójna, czytelna i poprawna.

Gdy chodzi o analizy teoretyczne podjęte w pracy pojawia się jeszcze jedna wątpliwość. W części metodologicznej Doktorantka wskazuje na źródłowe i modelowe

dla swoich badań założenia teoretyczne autorstwa A. Brzezińskiej, L. Wygotskiego, H.R Schaffera oraz M. Suświłło i J. Nikitorowicza. Poza ostatnimi dwoma autorami, pozostali w bardzo małym stopniu zostali przez Doktorantkę zaprezentowani a ich poglądy zrekonstruowane i omówione w części teoretycznej. Poglądy A. Brzezińskiej oraz L. Wygotskiego zostały zasygnalizowane we wstępie pracy a potem w części metodologicznej a powinny jako kluczowe znaleźć się w części teoretycznej.

Podsumowując część teoretyczną należy powiedzieć, iż doktorantka podjęła w niej wszystkie wątki wskazane w temacie. Wszystkie te zagadnienia zarówno regionu, regionalizmu, edukacji regionalnej oraz edukacji pozaszkolnej oraz tożsamości regionalnej zostały poddane trafnej i dobrze przemyślanej rekonstrukcji i interpretacji. Doktorantka przywołała również w tym zakresie odpowiednią literaturę. W przedstawionej analizie widać jej szeroki i wielowątkowy charakter, co zdaje się jednak być efektem i konsekwencją przyjętego i deklarowanego przez doktorantkę szerokiego interdyscyplinarnego podejścia. Podczas lektury pracy odnosiłem wrażenie, iż podejście pedagogiczne powinno być nieco bardziej wyraziście akcentowane i eksponowane oraz ostrzej wyodrębniane, – ale linia pedagogicznego myślenia i w tym zakresie przyjmowanych uzasadnień jest tu widoczna i oczywista. W pełni, więc pozytywnie oceniam tą część pracy.

Metodologia pracy

Gdy chodzi o procedurę badawczą zastosowaną w pracy Autorka przyjęła drogę badań jakościowych, które wpisują się jak sama napisała „... w *obszary paradygmatu konstruktywno-interpretatywnego* ...”. Jest to ważne rozstrzygnięcie dla tej pracy, które ukierunkowało cały tok postępowania badawczego, w tym dobór metod badawczych i sposoby analizy zebranego materiału badawczego.

- W pracy przyjęto trzy cele badawcze; poznawczy, teoretyczny oraz praktyczny (s.172), które zostały szczegółowo i poprawnie opisane. Sformułowane cele – tak jak zostały przedstawione wyraźnie określiły przedmiot badań, iż chodzi w nim o identyfikację, opis pozaszkolnej edukacji regionalnej prowadzonej przez określone instytucje i dalej

wskazanie tego jak edukacja ta postrzegana jest przez jej odbiorców w kontekście ich tożsamości regionalnej.

- Tak sformułowane cele i przedmiot badań wyjaśniają w jakimś stopniu pewną wątpliwość, która pojawia się w tym projekcie, a mianowicie taką, że w pracy Autorka nie bada samego **procesu** kształtowania się tożsamości - co może sugerować brzmienie tematu. Tym czasem chodzi tu o **postrzeganie** swojej tożsamości przez uczestników działań, jako efektu ich uczestnictwa i zaangażowania w działania pozaszkolnych instytucji realizujących edukację regionalną. Na tak pokazany kierunek badań wskazują także przyjęte problemy badawcze (s.173) oraz pytania wywiadu odnoszące się do tego zagadnienia.

- Gdy chodzi o problemy badawcze - przyjmując ich poprawne brzmienie i wskazany zakres - pojawia się zawsze problem ich przyjmowania w badaniach jakościowych, tym bardziej w nurcie konstruktywno – interpretatywnym, o których sama doktorantka napisała w dysertacji, „ ... *Badacz wraz z osobą badaną wspólnie tworzą sposoby rozumienia zjawisk zachodzących w rzeczywistości. Rzeczywistość ulega ciągłej zmianie, dzięki czemu ten paradygmat należy do paradygmatów opisujących. Rzeczywistość stanowi intersubiektywny twór osób, funkcjonujących w określonej społeczności, zaś świat społeczny jest traktowany, jako wciąż wyłaniający się i zmieniający proces społeczny tworzony przez jednostki; jest on tworem ludzkich umysłów, siecią założeń i intersubiektywnie podzielonych znaczeń ...*”. (s.171). W jakim więc zakresie i jak dalece precyzyjnie możemy w tego typu badaniach stawiać problemy badawcze, tak by nie sugerować kierunku i wyników badań ?

- Powracając do zagadnienia kształtowania się tożsamości, jej postrzegania przez uczestników i przyjęty taki kierunek badania, pozostaje dla mnie nadal problemem na ile i w oparciu, o jakie dane można wskazywać także na zależności między podejmowaną regionalną działalnością edukacyjną a kształtującą się tożsamością regionalną. Badanie takiej zależności na pewno wymagałoby jeszcze bardziej pogłębionych i uszczegółowionych narzędzi badawczych.

- Zgodnie ze specyfiką podjętych badań etnograficznych – jakościowych Doktorantka zastosowała prawidłowo, jako metody badawczej wywiad niestandardyzowany i częściowo ustrukturyzowany dalej obserwację uczestniczącą, ale także analizę dokumentów. Te metody zostały zastosowane adekwatnie i uzyskały dobre uzasadnienie ich przyjęcia, także w oparciu o dobrze przywołaną literaturę przedmiotu z tego zakresu.
- Badania zrealizowano w odniesieniu do dziesięciu wybranych instytucji i podejmowanych przez nie działań - także dziesięciu osób - przedstawicieli tych instytucji oraz wybranych uczestników tych wydarzeń. Taki dobór instytucji oraz osób badanych jest czytelny i poprawny.
- Podczas realizowanego procesu badawczego – w strategii etnograficznej Autorka wykonała również fotografie. Dlaczego nie zdecydowała się, by pokazać wybrane fotografie w aneksach – to część materiału badawczego.
- Podobnie w aneksach dysertacji można było/należało? Zamieścić transkrypcje jednego wywiadu.
- Dużą wartością metodologiczną zastosowaną w rozprawie przez Doktorantkę jest umieszczenie w niej tabel (łącznie sześć tabel), w których za każdym razem dokonuje Ona schematycznego zestawienia wskazywanych w podjętych analizach prawidłowości. Przy tak szerokim podejściu do analizowanej literatury jest to zabieg uściślający i porządkujący przekazywaną wiedzę.
- Bibliografia wykorzystanych prac jest opracowana poprawnie – z wyodrębnieniem prac zwartych, netografii oraz aktów prawnych.
- Całość pracy kończą wnioski z badań, dość szczegółowo zaprezentowane i wprost odnoszące się do problematyki badawczej.

Podsumowanie i konkluzja

Podsumowując mogę powiedzieć, iż biorąc pod uwagę wymogi i kryteria poprawności, jakie stawia właściwa Ustawa o stopniach i tytułach naukowych, mogę stwierdzić, że przedłożona do oceny praca;

- podjęła ważne dziś i aktualne zagadnienie pozaszkolnej edukacji regionalnej i jej roli w procesie kształtowania tożsamości mieszkańców Mazur. Problematyka ta, zwłaszcza w obliczu zachodzących współcześnie przemian społeczno-kulturowych, jest ciągle aktualna i społecznie ważna. Autorka z jednej strony dobrze i kompetentnie wpisała się w prowadzone dotychczas badania tego zjawiska, z drugiej zaś strony zaproponowała autorski, oryginalny sposób jego rozpoznania.

- przyjmując interdyscyplinarne podejście autorka swoje badania lokalizuje w naukach społecznych z wyraźnym jednak nachyleniem ku pedagogice. Z tego zakresu wykazuje się dobrą znajomością wiedzy teoretycznej.

- zaproponowany i podjęty projekt zarówno na poziomie analiz teoretycznych jak i zrealizowanej procedury badawczej wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia przez doktorantkę pracy naukowej.

Biorąc pod uwagę wszystkie wyżej wymienione wymogi i stopień ich wypełnienia pozytywnie - wysoko oceniam przedłożoną dysertację i odwołując się ostatecznie do kryteriów jakie stawia w tym zakresie Ustawa o Szkolnictwie Wyższym i Nauce z dnia 20 lipca 2018 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 574, ze zm.) opowiadam się za dopuszczeniem Pani mgr Marzeny Dobosz do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Bydgoszcz 23.02.2023

Cichosz Mariusz

